

УДК 811.14'06'373.7(045)

ОНІМНА ГРА ЯК ЗАСІБ НЕОЛОГІЗАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Сагірова Ольга

Донецький національний університет,

Донецьк, Україна

У статті простежено засоби неологізації грецьких фразеологізмів з онімним компонентом. Встановлено причини формування народних і авторських фразеологічних okazіоналізмів та особливості їх функціонування у грецькій мові.

Ключові слова: неологізм, фразеологічна одиниця, онімний компонент, okazіоналізм, власне ім'я.

У грецькій мові, як і в більшості інших, існує ряд фразеологічних одиниць (ФО) із національно маркованим компонентом «власне ім'я» (ВІ). Такі одиниці являють собою дуже колоритний шар фразеологічної системи, який привертає увагу все більшої кількості дослідників.

Спроби дослідити фразеологізми з онімним компонентом (ФОК) були ще в ХІХ – на поч. ХХ ст. у роботах О. О. Потебні, Ф. І. Бусласва, Ф. І. Сумцова, В. І. Даля та інших. У їхніх роботах відзначалася важлива роль власного імені, як яскравого засобу експресії, відзеркалення історичних подій, тощо.

Матеріали останніх ономастичних конференцій та конгресів свідчать про певний відхід ономастів-фразеологів від традиційних розвідок, зв'язаних з генезисом, структурою та семантикою ФОК, акцент досліджень поступово зміщується до вивчення таких чинників як характер мотивованості фразеологізмів з компонентами ВІ в східнослов'янських мовах (Бабич, 1990), функціонування ФОК у поетичному тексті (Маркітанов, 1990), пошук конвергентних ФОК на матеріалі російської та української мов (Алефіренко, 1990) [2, с. 413].

Однак, якщо використання власних назв у складі ФО було досліджено в російській мові (Т. М. Кондратьєва, В. Д. Бояркін, К. М. Бетехтіна), польській (А. М. Кравчук), українській (О. А. Мороз, А. М. Кравчук), французькій (Н. Р. Філіппакі), німецькій, російській, англійській (К. Назаров), у новогрецькій мові це питання вивчено не достатньо, оскільки більшість робіт на матеріалі новогрецької мови висвітлюють лише загальні питання грецької фразеології, або перекладу фразеологізмів (А. О. Савченко), тоді як прошарок ФОК залишається поза увагою лінгвістів. Саме тому вивчення ФО з власними назвами у новогрецькій мові та спроба простежити засоби їх неологізації внаслідок зміни онімного компоненту є особливо *актуальними* сьогодні. Подібне дослідження дозволить більш глибоко зрозуміти процеси, що відбуваються у комунікативному процесі між адресантом – текстом – адресатом та дасть змогу вивчати людину в мові.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні національної своєрідності онімів –

компонентів грецьких ФО, а також встановленні причин формування народних фразеологічних okazіоналізмів з ВІ.

Мета роботи – дослідити особливості використання грецьких фразеологічних неологізмів та okazіоналізмів, у яких неологізація відбувається за рахунок онімної гри.

Досягнення поставленої мети визначило необхідність вирішення таких *завдань*, як:

- 1) виявити в грецькій мові контексти, що містять приклади онімної гри в межах ФО;
- 2) дослідити закономірність використання онімної гри у фразеології на різних рівнях комунікації;
- 3) встановити семантичні видозміни власного імені у фразеології;
- 4) розглянути конотації компонента «власне ім'я» в межах фразеологічних неологізмів і взаємовплив значення ВІ та ФО.

Головним *об'єктом* дослідження є ФОК новогрецької мови, а *предметом* – особливості їх неологізації за рахунок онімної гри.

Аналіз утворення та функціонування в мові грецьких фразеологічних неологізмів та okazіоналізмів, які виникли внаслідок онімної гри, досі не був об'єктом дослідження в Україні. Проте саме такі фразеологізми є однією зі складових, за рахунок яких постійно поповнюється скарбниця національної грецької фразеології. Також слід зазначити, що серед учених немає єдиної думки в питанні, чи вважати неологізм і okazіоналізм синонімами або розглядати їх як різні поняття. У пропонуваній роботі ми будемо розглядати ці поняття як синонімічні, спираючись на думку Ж. В. Колоїз, яка вважає, що «okazіональність розглядається як початковий етап «життя» кожного неологізму: нові явища створюються не всіма носіями мови одночасно, а окремим індивідом. Новоутворення, що не виходять за межу конкретної ситуації спілкування, функціонує як okazіональний неологізм. Новоутворення, що долає межу конкретної ситуації спілкування й не виходить за межу пасивності, кваліфікується як узуальний неологізм» [1].

Враховуючи той факт, що відсутність змін у формі організації мови супроводжується низькою інформативністю, для досягнення високої інформативності в текстах потрібно порушити цю форму організації. Саме тому в грецькій мові прислів'я, що зазвичай є усталеними виразами як на фонологічному, так і на синтаксичному та лексичному рівнях, використовуються з порушеннями цієї усталеності. Згідно з нашим дослідженням, зміни в межах ФОК відбуваються в таких випадках:

Фонологічна зміна

Звукова спорідненість між складовим компонентом і зовнішнім компонентом¹ збільшує інформативність. Згідно з Grésillon & Maingueneau [6, с. 116], прислівникове відхилення відповідає більшою мірою своїм цілям, коли прислів'я

---

¹ Зовнішніми називаються компоненти, які замінюють складові компоненти прислів'я.

зазнає мінімальних змін, тобто коли змінюється тільки одна фонема:

Στου [Κασσίμη] το κεφάλι - Στου κασσίδη το κεφάλι (όλοι κάνουν τον κουρέα).

Цей вислів неможливо зрозуміти поза контекстуальним оточенням. Якщо передати буквально значення вихідного фразеологізму *στου κασσίδη το κεφάλι* (όλοι κάνουν τον κουρέα) – воно означає, що кожен може робити вигляд, що він гарний перукар, працюючи з лисою головою. Однак використовується цей вислів, коли хтось намагається щось зробити, не маючи впевненості в результаті. Аналог в укр.: не моє – не шкода. Також греки використовують цей вислів у скороченій формі: *στου κασσίδη το κεφάλι*, що має те ж саме значення.

Зміна слова *κασσίδης* (лисий) на онім *Κασσίμης*¹ надала ФО ще більшого пейоративного відтінку.

Наступне висловлювання було опубліковано в газетній статті під час передвиборчої кампанії, коли баскетболіст П. Фасулас висувався кандидатом у депутати. Замінивши слово *φασούλι* (квасоля) на прізвище *Φασούλα*, автор домігся гри слів. Політична партія, яка підтримувала певного кандидата, поступово поповнювала список кандидатів у депутати. Серед імен було й ім'я баскетболіста.

Φασούλα τον Φασούλα γεμίζει η σακούλα

Φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι – букв.: квасоля до квасолі, наповнюється кошик. Аналог в укр.: з миру по нитці - голому сорочка.

При подальшому аналізі ми повинні взяти до уваги той факт, що прислів'я із ОК використовують як стилістичні засоби, оскільки вони зазвичай є особливими за своєю формою. Збереження цієї форми у свою чергу може вплинути на функціональність нового речення.

Так, у проаналізованих грецьких ФОК, ми спостерігаємо забезпечення ритму завдяки збереженню кількості складів компонента, який заміщується:

Ένας [Βούγιας] δε φέρνει την άνοιξη²

Ένας κούκος δε φέρνει την άνοιξη – букв.: одна зозуля не приносить весни. Аналог в укр.: одна ластівка весни не робить; одна ластівка - то це не весна; з одного квіту вінка не зів'єш (не сплетеш).

Зміна слова *κούκος* на онім *Βούγιας*³, який має таку ж кількість складів привертає увагу читача. Автор статті, використовуючи ім'я відомого політика, намагається донести свою головну думку, що одна людина не може змінити політичний стан у країні на краще.

У деяких ФОК відбувається зміна одного оніма на інший, при цьому зберігається однакове закінчення, що надає вислову поетичності:

Έχω μπάρμπα στην [Βοστώνη]

Έχω μπάρμπα στην Κορώνη

Як бачимо з прикладу, загальне значення фразеологізму (мати (десь) свою руку,

---

¹ Касіміс – бунтівник, якого було вбито поліцією у 1977 р.

² Спочатку наводимо приклад фразеологічного okazionalizmu. У квадратних дужках [] вказуємо складові компоненти, які були замінені на інші або ті, що додатково використовуються у межах фразеологізму. Нижче наводиться прислів'я у відомій (словниковій) формі.

³ політичний діяч Греції.

мати тил, зв'язки) залишається однаковим. Зміна оніма Короні (лиман на півдні Пелопоннесу) на Бостон (місто США) пов'язано лише із темою статті, у якій мова йде про Америку.

У деяких випадках збереження ритму, кількості складових та однакових закінчень у ФОК навмисно не відбувається. Такі вислови ще більше привертають увагу читача:

Ο κόσμος τό 'χει τούμπανο[και το Μαξίμου] κρυφό καμάρι

Ο κόσμος τό 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι

Буквально: у світі про це всі барабанять, а ми гордо це приховуємо. Аналог в укр.: таємниця Полішинеля, тобто така «таємниця», яка й так усім відома.

У грецькому публіцистичному тексті до цього вислову було додано інший онім – то Μαξίμου, який означає Кабінет Міністрів. За рахунок цього додавання підкреслюється байдужість влади до проблем народу.

Лексична зміна

Згідно із З. Гавріїлїду [5], можна вважати, що оказіональні прислів'я належать до естетичних неологізмів, які характерні для мови літераторів, що зацікавлені в тому, щоб привернути увагу читача, донести до нього необхідну інформацію, а не задля збагачення фразеології грецької мови. Вони мають такі спільні риси: 1) мають тенденцію до римування; 2) виражають оригінальним засобом поняття, які не є новими; 3) є ефемерними, однак їх кодифікація не виключається, тобто можливе прийняття цих ОФН мовною спільнотою; 4) пов'язані особисто з автором; 5) мають часто незвичну форму та побудовані на прийомі руйнування очікуваного.

Таким чином, ми можемо констатувати, що фразеологічні неологізми підвищують інформативність, оскільки досягають:

- відхилення від очікуваного;
- виокремлення основної ідеї контексту;
- передачі повідомлень, які мають на увазі.

Граматична зміна

Іноді, коли починаємо читати прислів'я, замість очікуваного слова на його місці з'являється інше слово тієї самої або іншої граматичної категорії. Найпростіша форма заміни – це коли замінюється тільки один із складових компонентів прислів'я. Слово, яке замінюється, може належати до будь-якої граматичної категорії:

загальна назва, яка замінюється:

– **загальною назвою:**

Στη [δράση] κολλάει το σίδερο (δράση – діяльність),

Στη βράση κολλάει το σίδερο (βράση – розпал) – куй залізо, поки гаряче;

– **власною назвою:**

Ένας [Βούγιας] δε φέρνει την άνοιξη (Βούγιας – політичний діяч Греції),

Ένα [«Νύμα»] δε φέρνει την άνοιξη (Нігма – назва електронного журналу),

Ένας ... [Γκατσιούδης] δε φέρνει την άνοιξη (Γκαцсудіс – олімпійський чемпіон, металник спису),

Ένα χελιδόνι δε φέρνει την άνοιξη (букв.: одна ластівка не приносить весни),

Ένας κούκος δε φέρνει την άνοιξη (букв.: одна зозуля не приносить весни);

власна назва, яка замiнюється:

– загальною назвою:

Όλοι οι δρόμοι οδηγούν [στο πάρκο] (букв.: усi дороги ведуть до парку),

Όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη (усi дороги ведуть до Риму) ;

– власною назвою

Όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη [Θεσσαλονίκη] (букв.: усi дороги ведуть до Салонiк.

Замiна може бути омонiмiчною, тобто стосуватися двох слiв-омонiмiв:

Ένας [Κούκος] θα φέρει την άνοιξη στο Ελληνικό Φεστιβάλ; (букв.: один Дурень може принести весну на Грецький Фестиваль.

Ένας κούκος δε φέρνει την άνοιξη. (букв.: одна зозуля не приносить весни.

Замiна вiдбувається iз зовнiшнiми компонентами однiєї категорiї, але iнколи вони належать до рiзного роду, числа чи особи:

Έχω μπάρμιτα στο [Σικάγο] (το Σικάγο - середнiй рiд,)

Έχω μπάρμιτα στην Κορώνη (η Κορώνη - жiночий рiд).

Обидва вислови використовуються в значеннi мати (десь) свою руку, мати тил, мати зв'язки.

Окрiм замiни такого роду, спостерiгаємо додавання у ФО бiльше нiж одного онiмного компонента:

Μπροσ Μαρία και πίσω Γιάννης (букв.: *попереду Марiя, а позаду Янiс*)

Μπροσ Μαρία και πίσω Ρήνη κι από πίσω Καταρίνη (букв.: *попереду Марiя, позаду Рiнi, позад неї Катерiнi*)

Аналог в укр.: *Стояти над душею. Лiзти в очi. Чiплятися як п'явка, як вош до кожуха, як реп'ях, як слiпий до тiста.*

Як ми могли побачити, зовнiшнi компоненти часто належать до тiєї ж граматичної категорiї, що й компоненти прислiв'я. Але можливою є також i **замiна** компонентiв прислiв'я **iншою категорiєю**:

Μπροσ [ΤΕΙ] και πίσω ...[ΑΕΙ] (букв.: *попереду технiчнi навчальнi заклади, а позаду вищi навчальнi заклади*)

Μπροσ υκρεμός και πίσω ρέμα (букв.: *попереду прiрва, а позаду рiчка*)

Аналог в укр.: *мiж Сцiлою та Харибдою.*

Бiльшiсть прислiв'iв є стверджувальними й можуть бути змiненi на питальнi й заперечнi речення, але iснують випадки, коли заперечення i питання змiнюються на ствердження:

ствердження → питання

Γiάννης κερνά ...[άλλοι να πίνουν;] (букв.: *Янiс пригощає... iншi п'ють?*),

Γiάννης κερνά, Γιάννης πίνει (букв.: *Янiс пригощає, Янiс п'є*).

У ходi аналізу ФОК знайдено приклади, де вiдбувається змiна розташування складових ОК вихiдного фразеологiзму. Така перестановка слiв, на наш погляд, сприяє збiльшенню емотивностi ФО.

Όχι [Γαννάκης, Γιάννης] (букв.: *нi Янакiс, а Янiс*),

Όχι Γιάννης, Γιαννάκης (букв.: *нi Янiс, а Янакiс*).

Аналог в укр.: *нi так нi с'як, i так i перетак.*

Слiд зазначити, що в грецькiй мовi iснує дуже велика кiлькiсть варiацiй одного й того ж iменi. Так, iм'я ΓΙΑΝΝΗΣ є найбiльш поширеним у межах фразеологiзмiв.

Воно може бути представлено і у інших варіаціях, таких як: Τζαννής, Τζανής, Γιαννιός, Γιάννος, Γιάνναρος, Γιανναράς, Γιάνγκος, Γιανγκούλας, Γιαννάκης, Γιάγκος.

Окрім зміни чи додавання онімного компонента до ФО, ми спостерігаємо і зміни відмінювання дієслів, а саме змінюється час, спосіб дієслова чи його особа:

Ο ΠΑΣ [γέλασε] τελευταίος – (букв.: Всеенірська спортивна асоціація сміялася останньою),

Γελάει καλύτερα όποιος γελάει τελευταίος – добре сміється той, хто сміється останній.

Згідно зі стандартним значенням паремії, будь-яке прислів'я використовується у визначений момент для досягнення якоїсь конкретної мети. Складові елементи фразеологічного неологізму, який утворюється за допомогою нового оніма, не мають потрібного семантичного зв'язку з іншими елементами паремії та його використання залежить від контексту. Таке спостереження може бути продемонстроване в такому тексті:

Μια [Ρούλα] την ημέρα την κοιλτούρα κάνει πέρα – (букв.: Одна Рула¹ у день і культура нам не потрібна),

Ένα μήλο την ημέρα το γιατρό τον κάνει πέρα – хто яблуко у день з'їдає – той у лікаря не буває.

Ми побачили, що тут збереглися і синтаксична форма, і ритм, а також основні змістовні складові прислів'я: την ημέρα (у день) κάνει πέρα (покласти край).

Підсумовуючи, ми можемо констатувати, що інтерес до використання фразеологічних оказіоналізмів у мові грецької преси зумовлений багатьма факторами, серед яких головним є намагання привернути увагу читача, оскільки зміна оніма в межах ФО надає йому неординарності. Використання ФОК зі змінним компонентом у мовленні руйнують стереотипи сприйняття, оскільки вони є не лише незвичними за структурою, але й за семантикою.

Аналіз ФОК розмовно-побутового мовлення та тих, які ми знайшли в публіцистичних текстах мережі internet, дозволив нам встановити, що онімна гра виконує стильотворчу функцію, а також бере участь у творенні тексту та вираженні його концептуального змісту. Розуміння більшості новостворених фразеологізмів потребує не лише знання мови, але й знання лінгвокраїнознавства, історії, культури, звичаїв грецького народу тощо. Також розуміння цих мовних одиниць ускладнює той факт, що вони не є зафіксованими в жодних словниках, тому перспективою дослідження може стати складання новогрецько-українського словника з фразеологічними оказіоналізмами з онімним компонентом.

---

¹ ΡΟΥΛΑ ΚΟΡΟΜΗΛΑ (Рула Короміла) – ведуча грецького телебачення.

Список літератури

1. Колоїз Ж. В., До питання про диференціацію основних понять неології [електронний ресурс] / Ж. В. Колоїз // Вісник Запорізького державного університету – 2002. – № 3. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2776.pdf>
2. Луговий В. С. Національно-культурні особливості ономастикону творів П.Загребельного / В. С. Луговий // Наукові записки. Серія: Філологія. Випуск 13. Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість. – Острог, 2010. – С. 412–416
3. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику / В. А. Маслова. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 272 с.
4. Намитокова Р. Ю. Авторские неологизмы: словообразовательный аспект / Р. Ю. Намитокова – Ростов-на-Дону, 1986. – 198 с.
5. Gavriilidou. Z. Etude comparative des suites binominales NN métaphoriques en français et en grec./ Z. Gavriilidou. Μεταπτυχιακή εργασία για την απόκτηση μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης (D.E.A) στις Επιστήμες της Γλώσσας του Πανεπιστημίου, Laboratoire de Linguistique Informatique, Πανεπιστήμιο Paris, 1995. – 68 σ.
6. Gresillon A. Polyphonie, proverbe et détournement, ou: unproverbe peut en cacher un autre. / A. Gresillon, D. Maingueneau. Langages, 73, 1984. – p. 112–125.

Сагирова Ольга. Онимная игра как способ неологизации фразеологизмов в греческом языке / Ольга Сагирова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2012. – Т. 25 (64), №2 (1). – С. 218–224.

В статье изучены способы неологизации греческих фразеологизмов с онимным компонентом. Установлены причины появления народных и авторских фразеологических окказионализмов и особенности их функционирования в греческом языке.

Ключевые слова: неологизм, фразеологическая единица, онимный компонент, окказионализм, имя собственное.

Sagirova Olga. Onym play as a Means of Nelogisation of Phraseological Units in the Greek Language / Olga Sagirova // Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University. – Series: Philology. Social Communications. – 2012. – V. 25 (64), №2 (1). – P. 218–224.

The article attempts to keep track of means of neologisation of Greek phraseological units with onym component. The reasons of formation of folk and author's phraseological occasionalisms and the peculiarities of their functioning in the Greek language are determined.

Key words: neologism, phraseological unit, onym component, occasionalism, proper name.

Стаття надійшла до редакції 2 червня 2012 року